

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ НАПРЯМ

УДК 341.234

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.2.24>

Геннадій Геннадійович Дедурін,

*кандидат історичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра теорії та історії держави і права (доцент);*

<https://orcid.org/0000-0002-5277-023X>,
e-mail: Mason81@ukr.net

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ
НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ
ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ В МЕЖАХ ВЕРСАЛЬСЬКОЇ СИСТЕМИ**

Досліджено особливості міжнародно-правового визначення статусу національних меншин у межах Версальської системи на прикладі низки країн Центральної та Східної Європи. Проаналізовано систему договорів, декларацій та угод, що мали забезпечувати дотримання прав національних меншин і гарантом яких виступала Ліга Націй. Визначено слабкі сторони цієї системи, які не дозволили створити ефективних міжнародних механізмів захисту прав національних меншин у зазначених регіонах Європи.

Ключові слова: національні меншини, Ліга Націй, правовий захист, Малий Версальський трактат, Постійна палата міжнародного правосуддя.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Дотримання прав людини є одним із головних принципів сучасного міжнародного права. У цьому контексті звертає на себе увагу проблема захисту прав національних меншин, яка залишається актуальною в умовах сучасного глобалізованого світу. Безумовно, її вирішення залежить від урахування того позитивного та негативного досвіду, який накопичився за попередні десятиліття. З огляду на це особливого значення набуває період між двома світовими війнами, тому що саме після завершення Першої світової, до розв'язання якої не в останню чергу призвела невирішеність питань щодо врегулювання правового статусу національних меншин, міжнародне значення цієї проблеми не викликало жодних сумнівів у провідних геополітичних акторів того часу.

Розпад чотирьох багатонаціональних імперій (Російської, Австро-Угорської, Германської, Османської) сприяв появі низки нових держав. Проте встановлені між ними кордони здебільшого не були тотожними

етнічній карті, що призвело до ситуації, коли громадянство не відповідало національності індивіда. Отже, перед новоствореними країнами повстала проблема національних меншин, яка на тлі радикальної зміни політичних та соціальних умов перетворилася на один із головних дестабілізуючих чинників як у середині країн, так і в міждержавних відносинах.

Стан дослідження проблеми

Різні аспекти проблеми правового становища національних меншин у країнах Центральної та Східної Європи регулярно привертала увагу як закордонних, так і вітчизняних дослідників. Зокрема, слід відмітити внесок А. Абашідзе, В. Залеського, К. Маккартні, В. Мичика, Д. Приса, О. Проневича, С. Серповського, С. Соколовського, М. Товта, Н. Яцишин. Проте здебільшого названі науковці розглядали зазначену проблему або у більш ширшому хронологічному та географічному контексті, або, як наприклад Н. Яцишин, зосереджувалися на характеристичі певної меншини в конкретній країні. Водночас відчувається брак досліджень, у яких мала б місце спроба комплексної характеристики та компаративного аналізу правового статусу найчисленніших національних меншин у таких країнах Центральної та Східної Європи, як Польща, Чехословаччина, Угорщина, з огляду на ті правові гарантії, що вони мали надавати у межах міжнародної системи захисту прав національних меншин, дієвість якої мала забезпечити Ліга Націй.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є з'ясування особливостей функціонування міжнародно-правових механізмів захисту прав національних меншин та визначення їх статусу в межах Версальської системи на прикладі низки країн Центральної та Східної Європи, для яких проблема національних меншин після Першої світової війни набула надзвичайного значення. Для досягнення поставленої мети були сформульовані такі *завдання*: визначити функціонування міжнародно-правових механізмів захисту національних меншин під патронатом Ліги Націй та на прикладі окремих країн з'ясувати, наскільки вони корелювалися з відповідними нормами національних законодавств, встановивши їх загальну ефективність.

Наукова новизна дослідження

Шляхом аналізу міжнародних договорів стосовно надання ними гарантій прав національним меншинам, документів Ліги Націй, законодавства країн Центральної та Східної Європи, спираючись на низку робіт історико-правового спрямування, було з'ясовано особливості функціонування міжнародно-правових механізмів захисту прав національних меншин і визначення їх статусу в межах Версальської системи.

Виклад основного матеріалу

Внаслідок геополітичних змін, зумовлених Першою світовою війною, національні меншини становили майже третину населення в європейській частині Туреччини, близько 50 % – у Польщі та Румунії, понад 50 % – у Чехословаччині та Королівстві сербів, хорватів і словенців. Після розпаду Германської та Австро-Угорської імперій за межами німецьких держав опинилося майже 7 млн німців¹. У складі п'яти європейських країн проживали близько 8 млн українців, 6,5 млн євреїв були розпорошені на всій території Європи [1, с. 263]. Слід враховувати той факт, що нерідкими були випадки, коли більшість у складі однієї держави перетворювалася на меншість у складі іншої, наприклад німці та угорці становили більшість в Австро-Угорщині, а в межах Чехословаччини стали розглядатись як меншість. Це було особливо небезпечним, якщо враховувати існування напруженості у відносинах між ними в минулому. Також вагомим було і те, де саме опинилися меншини в новостворених державах: на кордонах із власною національною державою (німці в Польщі та Чехословаччині) або на всій території країни (єврейське населення у країнах регіону).

Беручи до уваги такий стан речей, вирішення проблеми національних меншин мало стати одним із головних завдань творців Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин. Було створено систему захисту прав національних меншин під егідою Ліги Націй, основи якої було закладено на Паризькій мирній конференції (1919 р.). Першочерговими цілями було визначено: гарантування рівності і недискримінації, відмова від проведення політики примусової асиміляції, надання рівних громадянських, деяких політичних і певних спеціальних соціальних прав для збереження ідентичності меншин [2, с. 13].

Тоді ж у межах Ліги Націй з'явився й особливий міжнародний судовий орган – Постійна палата міжнародного правосуддя. До його компетенції було віднесено винесення судових рішень або надання консультативних висновків із питань дотримання прав національних меншин у сфері мови, освіти тощо. Подібні рішення та висновки набували неабиякої актуальності при вирішенні проблемних питань, які виникали стосовно національних меншин відповідно до міжнародних договорів, гарантом виконання яких виступала Ліга Націй. Запропоновані нею механізми правового врегулювання мали допомогти уникнути міждержавних конфліктів, що потенційно могли бути викликані утисками національних меншин.

У цьому контексті на особливу увагу заслуговує Малий Версальський трактат, укладений із Польщею 28 червня 1919 р. державами –

¹ Без урахування австрійських і швейцарських німців.

переможницями у світовій війні. Його появі передувала нота Голови Найвищої Ради Паризької мирної конференції Ж. Клемансо, також відома як «лист Клемансо», відправлена 24 червня 1919 р. очільнику делегації Польщі на конференції І. Падеревському [1, с. 264]. Саме у цьому листі були визначені основні цілі трактату. Зокрема, в документі зазначалося, що Польща отримала території, населені представниками інших національних груп, які раніше нерідко ворогували одна з одною. Тому буде краще, якщо вони одразу відчують певний захист своїх прав із боку держави, що стала їх новою Батьківщиною. Надання гарантій подібного захисту дозволить уникнути неправового силового тиску на меншини [3, с. 122–123].

Якщо розглядати зміст Малого Версальського трактату з точки зору теорії позитивних та негативних прав людини¹, то до останніх можна було б віднести ті, що передбачали забезпечення рівного ставлення як до представників титульної нації, так і до меншин. Позитивні ж права напряму залежали від дій держави, спрямованих на просування групових інтересів меншин [4, с. 368]. Так, у ст. 1 Польська держава одразу гарантувала дотримання положень, зазначених у статтях 2–8, розглядаючи їх як конституційні і такі, що не можуть бути поставлені під сумнів будь-якими іншими законами, розпорядженнями або діяльністю уряду. Згідно зі ст. 2 польський уряд мав надавати всім громадянам, незважаючи на їх місце народження, національність, мовну, расову чи релігійну належність, гарантії повної охорони їх життя і свободи.

Стаття 3 зобов'язувала польську владу без жодних умов визнати громадянами нової країни німців, австрійців, угорців, росіян, які на момент підписання Трактату, постійно мешкали на територіях, що відійшли до Польщі. Водночас особи, які належали до меншин та не досягли повноліття, мали право обирати громадянство будь-якої країни серед тих, що були відкриті для них на в'їзд. Для подружжя чи родини вибір чоловіка перекиривав вибір дружини або неповнолітніх дітей.

У ст. 7 йшлося про те, що всі мешканці Польщі, незважаючи на їх місце народження, національність, мовну, расову чи релігійну належність, мають бути рівними перед законом і користуватися однаковими громадянськими та цивільними правами.

¹ Такий підхід ґрунтується на виділенні у правах негативного і позитивного аспектів свободи. У негативному значенні свобода передбачає відсутність примусу, будь-яких обмежень щодо особи, можливість діяти на свій власний розсуд, у позитивному – свободу вибору, точніше здатність людини досягати поставлених цілей, виявляти здібності в індивідуальному розвитку загалом.

Положення попередньої статті розвивалися у ст. 8, де, зокрема, вказувалося, що до польських громадян, які належать до етнічних, релігійних чи національних меншин, законодавчі акти будуть трактуватися так само, як і до етнічних поляків. Це мало стосуватися вільного вжитку власної мови, відправлення релігійних обрядів, створення добровільних організацій, закладів освіти тощо [5, с. 147–148].

У містах та округах із компактним проживанням носіїв німецької мови на польську владу покладалося завдання створити спеціальні відділи при управліннях освіти, які б опікувалися створенням умов, що дозволили б їх дітям отримувати початкову освіту на рідній мові. Зміст цього артикулу стосувався тільки тих німецькомовних польських громадян, які проживали на землях Польщі, що до 1 серпня 1914 р. належали Німеччині. У ст. 9 зазначалося, що це не заперечує право польської влади робити обов'язковим у подібних навчальних закладах викладання польської мови. До речі, цим застереженням влада неодноразово користувалася, значною мірою перетворивши право національних меншин на отримання початкової освіти на рідній мові у фікцію.

Окремо визначалося становище єврейської меншини (статті 10–11). Так, було накладено заборону на примус євреїв до праці у святу для них суботу (Шаббат). Крім того, до них не могли бути застосовані покарання, якщо вони у цей день не будуть з'являтися до суду або не виконуватимуть судових позовів та приписів. Єврейське населення, нарівні з усіма іншими громадянами, мало виконувати обов'язки, пов'язані з несенням військової служби, державною обороною та підтриманням громадського порядку [6, с. 99].

Привертає увагу також зміст ст. 12, в якій польська сторона погоджувалася з тим, щоб контроль за виконанням її зобов'язань згідно з Малим Версальським трактатом було покладено на Лігу Націй. Жоден із пунктів цього документа не можна було змінити без згоди більшості в Раді Ліги Націй¹. Усі непорозуміння, які могли виникати між Польщею та міжнародною спільнотою стосовно прав меншин, вважалися спорами міжнародного характеру та підлягали компетенції Палати міжнародного правосуддя.

Відмітимо цікаву деталь: звернути увагу в Раді Ліги Націй на порушення або загрозу порушення будь-якого з положень Трактату міг лише член Ради. У такий спосіб представники національних меншин були позбавлені права самостійно звертатися до Ради Ліги Націй,

¹ Traktat między Głównymi Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi a Polska, podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 r., Dz. U. 1920, № 110, poz. 728.

а це, зі свого боку, ставило під сумнів ефективність усього механізму захисту їх прав, запропонованого Малим Версальським трактатом.

Отже, цей документ зобов'язував польську владу:

- сприяти адаптації меншин до їх нового становища;
- запобігати будь-яким проявам дискримінації меншин;
- у разі виникнення конфліктів на етнопатрістичному ґрунті забезпечувати їх мирне вирішення [1, с. 265].

Малий Версальський трактат став своєрідною моделлю, за зразком якої дещо згодом подібні за змістом договори були укладені з Чехословаччиною, Королівством сербів, хорватів і словенців, Румунією, Грецією, Вірменією.

Пункти, які стосувалися захисту прав національних меншин, було також включено до мирних договорів держав-переможниць з Австрією (Сен-Жерменський), Угорщиною (Тріанонський), Болгарією (Нейський), Туреччиною (Севрський). За спогадами сучасника подій, члена Секретаріату Ліги Націй Х. Ростінга, ключову роль у цьому відіграли представники новоутворених країн, які входили до складу Комітету захисту меншин – допоміжного органу при Секретаріаті, наділеного правом контролю та технічними функціями щодо договорів та декларацій, які стосувалися меншин [6, с. 97]. Так, відповідні положення згаданих договорів ставали на захист життя й основоположних свобод громадян незалежно від їх походження, національності, мови, раси чи релігії. Крім того, у договорах закріплювалося право етнічних, релігійних та мовних груп створювати й утримувати добродійні, релігійні та громадські організації, школи й інші навчальні заклади за власний рахунок.

У містах та районах компактного проживання меншин їм гарантувалася освіта рідною мовою в початкових школах, але за умови обов'язкового вивчення мови, що мала статус державної в тій чи іншій країні. Представники меншин автоматично отримували громадянство новоутвореної держави, якщо вони постійно проживали на території цієї держави та мали право на її громадянство на момент початку дії відповідного договору, при цьому не маючи громадянства іншої країни. Також отримати громадянство можна було за фактом народження на території відповідної держави від осіб, які не мали громадянства інших країн.

Загальною атрибутивною рисою вказаних договорів була спроба конкретизації правового статусу окремих національних меншин. У випадку з Польщею йшлося про німців, українців, угорців, росіян та євреїв, з Чехословаччиною – німців, австрійців, угорців та українців-русинів.

Важливо відмітити, що жоден із тих пунктів, які були зафіксовані в міжнародних мирних договорах, не міг нівелюватися внутрішньоправовими актами, тому що договори мали вищу юридичну силу.

Будь-яке юридичне питання або факт, пов'язаний із положеннями Сен-Жерменського, Трианонського або Нейського договорів, уважалися предметом спору та могли бути передані у випадку надходження запиту від тієї чи іншої держави на розгляд Постійної палати міжнародного правосуддя [6, с. 98].

Створення подібного механізму давало підстави сподіватися, що в разі порушення прав меншин міжнародна спільнота буде оперативніше реагувати на подібні факти. У доповіді Т. Тіттона, італійського представника у Раді Ліги Націй, оприлюдненій у жовтні 1920 р., зазначалося, що положення стосовно захисту прав меншин є незмінними, тобто жодна з країн із тих, на які поширювалася їх дія, не могла без згоди більшості Ради Ліги Націй нехтувати ними [7, с. 311–312].

Також Т. Тіттон запропонував дати можливість порушувати питання щодо порушення державами своїх зобов'язань перед меншинами не лише членам Ради Ліги Націй, але й будь-якій іншій країні. Ця пропозиція знайшла підтримку, але в резолюції Ліги Націй від 25 жовтня 1920 р. вказувалося, що у цьому випадку подібне звернення повинно мати характер петицій, які могли потрапити до Ради після їх попереднього розгляду у Секретаріаті [8, с. 18].

Відмітимо, що загалом протягом міжвоєнного часу до Ліги Націй було подано 883 петиції. Однак тільки 16 з 395 петицій, що відповідали всім критеріям, були передані до Ради Ліги Націй. Із них Рада засудила держави через систематичні порушення прав національних меншин у чотирьох (!) випадках, що свідчить про не надто високу ефективність цієї процедури. Цікаво, що понад 30 % петицій надійшло від представників німецької меншини в Польщі [9, с. 84].

Крім того, було укладено низку двосторонніх договорів, які мали регулювати становище національних меншин та деталізувати норми з урахуванням специфіки становища меншин у тій чи іншій країні. Серед них: Чесько-австрійська конвенція від 7 червня 1920 р., доповнена Карлсбадським протоколом від 23 серпня 1920 р. (вона передбачала створення за потреби комісій із представників обох країн та існування постійно діючого арбітражного суду, склад якого формувався б з урахуванням принципу паритетності); Конвенція між Польщею і Данцигом (Гданськом) від 9 листопада 1920 р., Ризький мирний договір між Польщею та Радянською Росією від 18 березня 1921 р., згідно з умовами якого Варшава гарантувала дотримання прав слов'янських меншин, що опинилися у складі II Речі Посполитої (українців, білорусів, росіян), натомість аналогічні гарантії щодо польської меншини вона отримувала від радянської сторони¹; Шведсько-фінська

¹ Ризький мирний договір між РСФРР, Білоруською СРР і УСРР та Польщею 1921 // Інститут історії України : сайт. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ryzkyj_myrnyj_d_1921 (дата звернення: 04.06.2022).

угода щодо Аландських островів від 24 червня 1921 р.; Польсько-німецька (Женевська) конвенція від 15 травня 1922 р. щодо Верхньої Сілезії; Варшавська чесько-польська (Ліквідаційна) угода від 23 квітня 1925 р., метою якої було врегулювання становища чеської меншини в Польщі та польської у Чехословаччині тощо [1, с. 267]. Всі вони були інспіровані локальними ситуаціями, однак Ліга Націй мала контролювати втілення в життя їх положень.

Зупинимося на деяких із цих угод докладніше. Так, Женевська конвенція стосовно Верхньої Сілезії передбачала, що протягом 15 років із моменту її укладення права німецької національної меншини в цьому регіоні, за винятком питання громадянства, будуть регулюватися згідно з положеннями Малого Версальського трактату. Зазначений документ мав кілька особливостей. Наприклад, належність людини до етнічної, мовної та релігійної групи не могла бути перевірена владою чи встановлена шляхом опитування. Щодо громадянських, політичних, релігійних, культурних прав, а також права на освіту була встановлена юридична рівність в їх реалізації. Зокрема, німецьким дітям було дозволено відвідувати приватні школи з німецькою мовою викладання, при цьому це звільняло їх від необхідності навчатися в польських державних школах.

Загалом державна шкільна освіта для національних меншин у Верхній Сілезії мала реалізовуватися за трьома напрямками: у школах для меншин із викладанням на їх рідній мові, у школах із класами для меншин, де викладання велося на державній мові та у школах із факультативами для меншин, де навчання відбувалося на їх рідній мові. Батьки дитини мали право написати заяву із проханням віддати дитину на навчання в будь-який із типів зазначених навчальних закладів. Шкільні екзамени відбувалися на мовах меншин, а в підручниках не мало бути ніяких проявів ворожнечі на національному або релігійному ґрунті. За умовами Женевської конвенції польську державу зобов'язували фінансувати школи для національних меншин на такому ж рівні, як і для решти населення. Аналогічні правила Женевська конвенція встановлювала і для закладів вищої освіти [6, с. 101].

Загалом із 1920 до 1937 рр. європейські країни в межах Версальської системи підписали близько двадцяти багатосторонніх та двосторонніх угод, що стосувалися захисту прав національних меншин. Таким чином, держави-підписанти погоджувалися надати громадянство та певну кількість прав і гарантувати мінімальний рівень захисту етнічної ідентичності меншин, приймаючи умови контролю з боку Ліги Націй як міжнародно-правового гаранту дотримання ними міжнародних зобов'язань у зазначеній сфері.

Не можна не згадати і те, що ще у грудні 1920 р. з'явилась рекомендація Асамблеї Ліги Націй, де однією з головних умов вступу до

цієї організації визначалося дотримання всіх принципів, на яких базувалися згадані вище договори щодо меншин. У більшості угод наголошувалося на пріоритетності міжнародних зобов'язань держав щодо дотримання прав національних меншин порівняно з нормативно-правовими актами внутрішнього походження [10, с. 45].

У цьому контексті доречним буде пригадати термін «м'який диференціалізм», свого часу запропонований американським політологом Р. Брубейкером [11, с. 177] саме з метою визначення специфіки правових відносин у сфері захисту прав меншин епохи Ліги Націй. Із формально-правової точки зору система захисту прав національних меншин періоду Ліги Націй використовувала багатосторонній договір як класичний інструмент міжнародного права. Однак його ефективність прямо залежала від того, наскільки внесені до неї положення будуть відображені у внутрішньому законодавстві країн, які імплементували подібні договори. Іншою складовою дієвості цієї системи мала виступити власне Ліга Націй.

Безумовно, зазначені договори сприяли виникненню більш ширшої та демократичної системи захисту прав меншин. Їх позитивне значення полягало не тільки в наданні міжнародних гарантій захисту, які не мали прецедентів у минулому, але й в акцентуванні на перевазі загальнолюдських цінностей і свобод над вузькоетнічними, таким чином відображаючи антидискримінаційну філософію. У зв'язку із цим можна погодитися з низкою зарубіжних дослідників, які стверджували, що подібне розуміння захисту прав меншин відображало кращі здобутки епохи лібералізму, посиляючись при цьому на згадані вище договори, укладені під егідою Ліги Націй [12, с. 68]. Спільним для них було те, що під національними меншинами розуміли тільки громадян певної держави, їх представникам надавалися гарантії юридичної рівності з іншими громадянами, гарантувалось збереження та захист колективних характеристик і прав меншин у країнах їх постійного проживання.

Ті права, які були гарантовані національним меншинам у міжнародних договорах міжвоєнного часу, майже нічим не відрізнялися від тих загальновизнаних міжнародною спільнотою зобов'язань, які будь-яка держава, що орієнтується на дотримання принципу верховенства права, має перед кожним зі своїх громадян. Поняття позитивної дискримінації, яке зараз є основоположною ідеєю в сучасних засобах захисту меншин, все ще залишалося нерозкритим, хоча дух цієї ідеї вже літав і стимулював її теоретико-правове осмислення при розробці політики щодо меншин [13, с. 29]. Безперечно, всі сторони, пов'язані міжнародними зобов'язаннями стосовно захисту прав національних меншин, добре усвідомлювали межі власного внутрішнього та зовнішнього суверенітету і намагалися докласти максимум

зусиль, аби запобігти утворенню своєрідних «держав всередині держави». Це могло стати можливим, якщо б свої зобов'язання щодо захисту прав меншин уряди країн Центральної та Східної Європи розглядали не тільки крізь призму захисту прав окремих осіб, що штучно звужувало обсяг прав меншин, але й в контексті цілих груп, тобто тоді б шлося про необхідність гарантування не особистих, а колективних прав.

Насправді подібні побоювання не були безпідставними. Якщо ретроспективно оцінити події міжвоєнного періоду, то можна переконатися, що загострення проблем навколо національних меншин стало наслідком не лише малої ефективності діяльності Ліги Націй у цьому напрямі, але й поширення серед національних меншин настроїв іредентизму, що особливо характерним було для представників німецької національної меншини в Польщі та Чехословаччині.

Висновки

Проблема врегулювання правового становища національних меншин уперше постала ще в міжнародних договорах ХІХ ст., що в умовах становлення національних держав стало логічним продовженням практики міжнародно-правового захисту прав релігійних меншин. Проте лише в межах Версальської системи, яка виникла після Першої світової війни, під її вирішенням почала створюватися широка нормативно-правова база, що передбачала функціонування міжнародно-правових механізмів захисту національних меншин під патронатом Ліги Націй. Її основу становили мирні договори між колишніми супротивниками у Першій світовій війні із включенням окремих розділів щодо прав меншин, спеціальні договори, присвячені їх захисту, як-то Малий Версальський трактат, двосторонні угоди, складовою яких були положення щодо прав меншин. Також на тому етапі виникали національні та міжнародні неурядові організації, які опікувалися цим питаннями. Урядам Чехословаччини, Польщі, Угорщини було запропоновано, спираючись на норми міжнародного права, розробити відповідні положення щодо захисту прав національних меншин для запобігання новим конфліктам і загрозам миру.

Система договорів і декларацій створювала міжнародно-правовий механізм захисту представників меншин, який передбачав здійснення низки наглядових, судових та спеціальних процедур. На практиці це втілювалося в наданні меншинам права подання петицій до Ради або Асамблеї Ліги Націй, а також у діяльності Постійної палати міжнародного правосуддя. Правом надання петицій у різний час скористалися представники русинської меншини в Чехословаччині, російської у Східній Галичині, єврейської в Угорщині, німецької в Польщі тощо.

Однак усупереч тому, що були зроблені кроки у напрямі покращення механізмів захисту прав людини, говорити про створення ефективної системи міжнародного захисту прав національних меншин, на жаль, не можна. По-перше, запропонований міжнародно-правовий правозахисний механізм було спочатку істотно обмежено предметом регулювання та колом суб'єктів, на які поширювалася його дія. Міжнародно-правовий захист національних меншин не було інтегровано до міжнародного права, що свідчило про його партикулярний характер, тобто обмежений конкретними державами або меншинами, зазначеними у відповідних договорах. Обмеженням також виглядав і набір прав, гарантованих меншинам.

По-друге, більшість договорів, конвенцій, трактатів тощо відверто саботувалися країнами, які повинні були їх виконувати. Уряди країн Центральної та Східної Європи розцінювали запропоновану систему як нерівноправну, тому що її умови не поширювалися на низку інших багатонаціональних держав, що мали аналогічні проблеми. Конфліктні ситуації навколо проблеми національних меншин продовжували виникати. Вони були зумовлені різними факторами: від розділеної лояльності та ірредентистських рухів до виявів урядової та соціальної дискримінації.

По-третє, той факт, що міжнародна система захисту прав національних меншин, запропонована Лігою Націй, відображала ліберально-демократичний підхід до проблематики меншин та не враховувала їх прагнення до здобуття національно-культурної автономії, можливо, за винятком Карпатської України, що існувала у межах Чехословаччини, зумовив те, що правова основа для концепції національної автономії не була встановлена нормами міжнародного права, перекладаючи це на внутрішні правові системи окремих країн.

Список бібліографічних посилань: 1. Яцишин Н. Міжнародно-правові акти – правова основа захисту національних меншин у міжвоєнний період. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2014. № 2. С. 262–271. 2. Мицик В. Міжнародно-правові засади й інституційні механізми захисту прав національних меншин : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2005. 28 с. 3. Zaleski W. Międzynarodowa ochrona mniejszoci. Warszawa : Biblioteka Narodowościowa, 1932. 191 s. 4. Weisbrod C. Minorities and Diversities: The Remarkable Experiment of the League of Nations. *Connecticut Journal of International Law*. 1993. Vol. 8. Pp. 359–406. 5. Gardocka T., Jagiello D. Pojęcie mniejszości narodowych w prawie polskim a rzeczywistość społeczna. *Rocznik SNPL*. 2018. T. 18. S. 143–157. 6. Degtyarev S., Samoilenko Ye. League of nations and protection of national minorities in Eastern European States (1919–1946). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2019. Вип. 12. С. 94–107. 7. Macartney C. National States and

National Minorities. London : Oxford University Press, 1934. 540 p. **8.** Sierpowski S. Minorities in the System of the League of Nations. New York : New York University Press, 1991. 352 p. **9.** Preece J. National Minorities and the European Nation-States System. Oxford : Clarendon Press, 1998. 202 p. **10.** Абашидзе А. Правовые проблемы защиты национальных меньшинств в рамках Лиги Наций // Социально-экономические проблемы освободившихся стран : материалы Всесоюз. науч. конф. М. : Изд-во УДН, 1987. С. 42–51. **11.** Brubaker R. Citizenship and Nationhood in France and Germany. Cambridge : Harvard University Press, 1992. 288 p. **12.** Salzborn S. The Concept of Ethnic Minorities. International Law and the German-Austrian Response. *Behemoth*. 2009. No. 3. Pp. 63–79. **13.** Scheuermann M. Minderheitenschutz contra Konfliktverhütung? Die Minderheitenpolitik des Völkerbundes in den zwanziger Jahren. Marburg : Herder-Institut, 2000. 516 p.

Надійшла до редколегії 06.06.2022

Dedurin G. G. International legal determination of the national minorities' status in the Central and Eastern European countries within the Versailles system

Peculiarities of the international legal status determination of the national minorities within the Versailles system have been studied using the example of a number of Central and Eastern European countries. The governments of Czechoslovakia, Poland, and Hungary were asked, based on the norms of international law, to develop appropriate provisions for the protection of the rights of national minorities in order to prevent new conflicts and threats to peace.

The system of treaties, declarations and agreements, which were supposed to ensure the observance of the rights of national minorities and whose guarantor was the League of Nations, has been analyzed. In practice, this was embodied in giving minorities the right to submit petitions to the Council or Assembly of the League of Nations, as well as in the activities of the Permanent Chamber of International Justice. The right to submit petitions was used at different times by representatives of the Ruthenian minority in Czechoslovakia, the Russian minority in Eastern Galicia, the Jewish minority in Hungary, the German minority in Poland, etc.

The weaknesses of this system have been identified, which prevented the creation of effective international mechanisms for the protection of the rights of national minorities in the specified regions of Europe. In particular, it has been emphasized that the majority of treaties, conventions, treatises, etc. were openly sabotaged by the countries that were supposed to fulfill them. The governments of the countries of Central and Eastern Europe considered the proposed system unequal, because its conditions did not apply to a number of other multinational states that had similar problems. Conflict situations surrounding the problem of national minorities continued to arise. They were caused by various factors: from divided loyalties and irredentist movements to manifestations of governmental and social discrimination.

Key words: national minorities, League of Nations, legal protection, Small Treaty of Versailles, Permanent Chamber of International Justice.

